

УДК 347.949

Г.О. УМЕЦЬКА, Харківський національний університет внутрішніх справ

ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ В СПРАВАХ ПРО ВИЗНАННЯ ПРАВОЧИНІВ НЕДІЙСНИМИ

Ключові слова: предмет доказування, недійсні правочини

Проблеми визначення та формування предмету доказування є однією з найскладніших проблем в цивільному процесуальному праві України. Щодня з нею стикаються практикуючі юристи та судді, оскільки вірне визначення предмету доказування є запорукою повного та своєчасного з'ясування обставин справи та винесення законного і обґрунтованого рішення. Ця проблема не є новою й для науки цивільного процесуального права. Майже всі вчені-процесуалісти, які займалися дослідженням проблем такого інституту цивільного процесуального права як докази та доказування, торкалися питання про предмет доказування.

Засновниками вчення про предмет доказування можна вважати таких вчених, як А.Х. Гольмстен, Є.В. Васьковський, К. Малишев, Ю.С. Гамбаров та ін. За часів існування СРСР проблемами доказового права, і зокрема предмету доказування, займалися такі вчені, як Я.Л. Штутін, О.Ф. Клейнман, К.С. Юдельсон, С.В. Курильов, М.К. Треушніков, Ф.Н. Фаткуллін та ін. Серед сучасних вчених-процесуалістів дослідженням проблем предмету доказування займаються В.В. Комаров, С.Я. Фурса, Т.В. Цюра, М.К. Треушніков, І.В. Решетнікова, Л.А. Грось, О.І. Сліпченко, В.А. Кройтор, М.Й. Штефан, Р.В. Тертишніков тощо.

З наведеного вище видно, що проблема визначення та формування предмету доказування не є новою для цивільного процесуального права України, її вивченням та дослідженням займалися багато вчених протягом більш ніж 100 років, але все одно ця проблема продов-

жує бути актуальною. Її актуальність пов'язана й зі змінами у законодавстві, зокрема з прийняття Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) у 2004 р., згідно якого було посилено дію таких принципів як змагальність та диспозитивність, вперше було визначено поняття «предмет доказування» та ін., це змусило вчених розглядати предмет доказування через призму цих змін, аналізувати ці зміни та їх вплив на цивільне судочинство взагалі, і предмет доказування зокрема. Не перестають бути дискусійними питання щодо визначення поняття предмету доказування; суб'єктів формування предмету доказування; джерел формування предмету доказування; фактів, які входять в предмет доказування; обставин, які не підлягають доказуванню та ін.

Тому мета статті полягає в тому, щоб з'ясувати, як визначається та формується предмет доказування в цивільному процесі України, та які особливості формування предмету доказування в справах про визнання правочинів недійсними.

Як зазначалось, до прийняття ЦПК України у 2004 р. в законодавстві не містилось дефінітивної норми, яка б визначала що є предметом доказування. У юридичній літературі також не надавалось однозначної відповіді на це питання.

В дореволюційному цивільному процесі такі вчені як А.Х. Гольмстен, Ю.С. Гамбаров, К. Малишев визначали предмет доказування як факти, щодо яких між сторонами процесу існує спір [1, с.95–104]. Кожен із названих авторів визначав ще певні особливості предмету доказування, які доповнювали одне одне.

За радянських часів в цивільному процесуальному праві виникло вузьке та широке тлумачення предмету доказування, яке існує і сьогодні.

Прибічниками вузького визначення предмету доказування є М.К. Треушніков, В.В. Комаров та ін. Ці науковці зазначають, що до предмету доказування відносяться лише факти матеріально-правового характеру. Так, зокрема, М.К. Треушніков виділяє чотири групи

фактів, які є об'єктом пізнання суду: 1) юридичні факти матеріально-правового характеру; доказові факти; факти, які мають процесуальне значення; факти, які встановлюються для виконання виховних та попереджувальних завдань правосуддя [2, с.9–10]. Але до предмету доказування він відносить тільки першу групу фактів, а всі інші групи автор відносить до так званих меж доказування, якими охоплюється й предмет доказування [2, с.12]. В.В. Комаров також зазначає, що предмет доказування – це коло фактів матеріально-правового значення [3, с.172].

Прихильники широкого розуміння предмету доказування (Ф.Н. Фаткуллін, І.В. Решетнікова, Д.М. Чечот, О.І. Сліпченко, В.А. Кройтор тощо) відносять до предмету доказування всі факти та обставини, які мають значення для правильного вирішення справи, і зазначають, що факти процесуально-правового значення та доказові факти мають не менше значення для розгляду та вирішення справи [3, с.42; 4, с.54; 5, с.192–193; 6, с.69].

Ф.Н. Фаткуллін визначає предмет доказування як сукупність усіх фактів та обставин, які мають значення для правильного вирішення справи [7, с.48].

Д.М. Чечот зазначає, що «предмет доказування следует определить как совокупность фактов, установление которых обеспечивает правильное, законное и обоснованное разрешение гражданского дела» [5, с.194]. До цих фактів автор відносить факти матеріально-правового, процесуально-правового значення та доказові факти [5, с.193].

І.В. Решетнікова вказує на безспірність віднесення до предмету доказування фактів матеріально-правового характеру, оскільки без них просто не можливо вирішити справу по суті, і пропонує їх відносити до головних фактів у предметі доказування. А інші факти, які мають значення для вирішення справи (доказові факти, перевірені факти), авторка пропонує віднести до другої групи – допоміжних фактів [4, с.44].

Відповідно до ч.1 ст.179 ЦПК України, предметом доказування в цивільних справах є

факти, які обґрунтовують заявлені вимоги та заперечення або мають інше значення для вирішення справи (причини пропуску позовної давності тощо) і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення. Як вбачається з легального визначення, сьогодні й законодавець виходить з широкого розуміння предмету доказування.

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо, що більш вдалою є позиція останньої групи науковців, оскільки під час судового доказування учасникам процесу часто необхідно доказувати не тільки факти матеріально-правового значення, а й процесуального, оскільки без останніх не можливо ухвалити рішення по справі. Зокрема, коли відповідач заперечує проти позову, його заперечення можуть ґрунтуватись не тільки на матеріально-правових фактах, а й на процесуальних (наприклад, позовна заява про визнання не дійсним договору купівлі-продажу квартири подана не за правилами виключної підсудності (за місцем знаходження нерухомого майна), а за загальним правилом підсудності).

Так, деякі вчені взагалі пропонують замість терміну предмет доказування використовувати такі поняття як об'єкт доказування [8, с.29], предмет доведення [9, с.367].

Р.В. Тертишніков зазначає, що застосування термінів об'єкт та предмет доказування є можливим, оскільки в науці вони вважаються взаємопов'язаними [8, с.29]. Автор фактично ототожнює об'єкт та предмет доказування. Але з цією позицією важко погодитись. Предмет пізнання не є тотожний об'єкту, оскільки об'єкт є частиною реальної дійсності, фрагментом світу самого по собі, тоді як предмет є фрагментом світу для нас [10, с.169]. Об'єкт пізнання стає для нас предметом тільки в тій мірі, в якій ми його пізнаємо для вирішення даної судової справи. Наприклад, так під час розгляду справи про визнання правочину не дійсним на тій підставі, що позивач помилявся щодо природи правочину (позивач вважав, що укладає договір довічного утримання, а насправді уклав договір дарування), може з'ясуватись, що відповідач ухилився від на-

дання допомоги позивачу. Проте, оскільки позивач вимагає визнати цей правочин недійсним на підставі його власної помилки, то даний факт відношення до предмету доказування мати не буде. І.В. Решетнікова також каже про те, що під об'єктом цивільного процесуального доказування необхідно розуміти дещо відмінне явище, ніж предмет доказування по справі [4, с.34].

Щодо предмету доведення, то автори даної точки зору вважають, що в ч.1 ст.179 ЦПК України мова йде про предмет доведення, а не предмет доказування [9, с.367]. Мотивують вчені це тим, що доведення слід сприймати більш широким і таким, що складатиметься із процесу доказування та розумової і процесуальної діяльності, спрямованої на формування у судді переконання в достовірності юридичних обставин справи і на цій підставі обґрунтованості вимог сторін. Тоді, як доказування слід розуміти лише як регламентовану процесуальну діяльність зі збирання, витребування та надання доказів. При цьому дослідження, аналіз та оцінка доказів не можуть відноситись до доказування [9, с.361–362]. Ця точка зору є спірною, тому що терміни «доказування» і «доведення» є близькими за лексичним значенням, окрім того, більшість сучасних вчених дотримуються точки зору про те, що доказування є одночасно процесуальною та розумовою діяльністю [11, с.268; 6, с.190; 8, с.10].

Ще одним спірним питанням в науковій літературі є питання щодо джерел формування предмету доказування. Одні вчені-процесуалісти дотримуються позиції, що зміст предмету доказування визначається нормою матеріального права, які слід застосувати, та підставою позову та заперечень проти нього [12, с.169]. Інші зазначають, що зміст предмету доказування визначається тільки правовою нормою, а факти підстави позову та заперечень проти нього є відправними моментами в визначенні предмету доказування. Вони дозволяють зробити висновок про те, яку норму права необхідно застосувати [13, с.199]. І.В. Решетнікова зазначає, що підстави позову та заперечення проти нього конкретизують ті

обставини, які повинні бути доказані в силу норми матеріального права та виділяє два види підстав позову: правова підстава та фактологічна. Правовою підставою буде відповідна норма матеріального права, на яку посилається позивач (наприклад, ст.226 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) правочин, який вчинено недієздатною особою без згоди опікуна вважається нікчемним). Фактологічною підставою позову є факти реальної дійсності, які підтверджують недійсність правочину та конкретизують положення норми ст.226 ЦК України. Ними, зокрема, будуть: факт визнання особи недієздатною; факт укладання правочину; факт відсутності згоди опікуна і ін. [4, с.58–59].

Найбільш вдалою, на наш погляд, є позиція І.В. Решетнікової, яка фактично підтримує позицію М.К. Треушнікова, але авторка показує тісний взаємозв'язок підстави позову та заперечень проти нього і норми матеріального права, яку необхідно застосувати.

Наступним дискусійним питанням є питання стосовно того, хто є суб'єктами формування предмету доказування по конкретній справі. З посиленням ролі принципу змагальності в цивільному процесі, сторони поряд із судом починають відігравати роль основних суб'єктів доказування. Це стосується і формування предмету доказування. Починає формувати предмет доказування позивач, який обґрунтовує в своїй позовній заяві заявлені вимоги (ст.119 ЦПК України). Далі до процесу формування долучається відповідач, який обґрунтовує свої заперечення проти позову (ст.128 ЦПК України). Проте остаточне судження про належність обставин до предмета доказування належить суду, оскільки саме суд визначає факти, які необхідно встановити для вирішення справи. І це, на наш погляд, є закономірним, тому що сторони не завжди мають достатню юридичну обізнаність для вірного формування предмету доказування по справі і не завжди мають змогу для залучення представника, який володіє необхідними знаннями в галузі права. Бо досить часто при формуванні предмету доказування, необхідно

звертатись не тільки до Законів України, підзаконних нормативно-правових актів, але й до Постанов Пленуму Верховного Суду та ін.

Слід зазначити, що не всі норми матеріально-правового характеру, які необхідні для вирішення справи, входять до предмету доказування, а лише ті факти, які необхідно встановити за допомогою доказів [13, с.204]. Зокрема, не входять до предмету доказування безспірні факти, тобто визнані протилежною стороною; преюдиційні факти; загальновідомі факти, оскільки на підставі ст.61 ЦПК України, такі факти (обставини) не підлягають доказуванню. З цією позицією погоджуються не всі вчені-процесуалісти, і зазначають, що хоча ці факти й не підлягають доказуванню, вони все одно входять в його предмет [4, с.133; 9, с.368] тощо. Розглянемо даний спір. Згідно ст.179 ЦПК України предметом доказування в цивільних справах є факти, які обґрунтовують заявлені вимоги та заперечення або мають інше значення для вирішення справи (причини пропуску позовної давності тощо) і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення. Для встановлення цих фактів досліджуються показання свідків, письмові та речові докази, висновки експертів. Виходячи з зазначеного вище, можна дійти висновку, що будь-які факти, які входять в предмет доказування, повинні встановлюватись. А факти, які не підлягають доказування такого встановлення не вимагають. Як зазначає М.К. Треушніков, такі факти «могут быть положены в обоснование решения суда как истинные» [14, с.42].

Деякі автори зазначають, що не підлягають доказуванню презюмовані факти [9, с.370], але з цією позицією важко погодитись, оскільки ці факти впливають на розподіл обов'язків по доказуванню, зокрема, вони звільняють одну особу від обов'язку доказувати, але, як правило, покладають цей обов'язок на іншу особу. Наприклад, ст.204 ЦК України презюмує правомірність правочину, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або він не визнаний судом недійсним. Відповідно ця норма покладає тягар доказування недійс-

ності правочину на позивача, але це не означає, що факт недійсності правочину не входить до предмету доказування.

Також слід погодитись з позицією Л.О. Грось, яка зазначає, що виключення з предмету доказування загальновідомих фактів є правом суду, а преюдиційних – його обов'язком [13, с.204]. Оскільки загальновідомість факту відносна, і залежить як від часу, який сплинув після настання цього факту, так і від розповсюдженості інформації про цей факт.

Предмет доказування по кожній категорії справ є специфічним, його правильне встановлення впливає на законність і обґрунтованість рішення.

Визначаючи предмет доказування в справах про визнання правочинів недійсними, слід зазначити, що в даній категорії справ умовно можливо виділити загальний предмет доказування для визнання правочинів недійсними та спеціальний предмет доказування в залежності від підстави недійсності правочину.

До загального предмету доказування в справах про визнання правочину недійсним слід включити:

1) факт укладання правочину. В Узагальненні Верховного суду України «Практика розгляду судами цивільних справ про визнання правочинів недійсними» від 24.11.2008 р. (далі – Узагальнення) зазначено про необхідність розмежування недійсних та неукладених правочинів. По-перше, відмінність цих правочинів в тому, що до неукладеного правочину не можна застосовувати наслідки недійсності правочину, оскільки такі правочину взагалі не існує (тому й термін «неукладений правочин» можна вважати умовним). По-друге, визнання правочину недійсним є одним із способів захисту цивільних прав та інтересів, передбачених ст.16 ЦК України, а відповідно такого способу як визнання правочину неукладеним ЦК України не передбачено.

2) наявність дефектів елементів правочину: – дефект змісту правочину. Невідповідність змісту правочину та його правових наслідків вимогам закону;

– дефекти форми правочину. Недотримання форми правочину, яка встановлена для даного виду правочинів;

– дефекти суб'єктного складу. Вчинення правочину особою за межами її цивільної дієздатності;

– дефекти волі. Невідповідність волі та волевиявлення;

3) що кожна зі сторін отримала за цим правочинном, вартість отриманого за правочинном, якщо не можливо повернути в натурі набуто за правочинном;

4) розмір завданої шкоди та ін.

Щодо спеціального предмету доказування, то як зазначено вище, він визначається в залежності від підстави недійсності правочину.

Правочини с дефектами суб'єктного складу. До таких правочинів можна віднести правочини вчинені малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності (ст.221 ЦК України), правочини вчинені неповнолітньою особою за межами її дієздатності (ст.222 ЦК України), правочин вчинений фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, за межами її дієздатності (ст.223 ЦК України), правочини вчинені недієздатною фізичною особою (ст.226 ЦК України), правочин вчинений юридичною особою без відповідного дозволу або ліцензій (ст.227 ЦК України).

Отже, при визнанні недійсним будь-якого правочину з дефектами суб'єктного складу перше, що необхідно встановити, це факт укладання такого правочину.

Щодо визнання недійсним правочинів вчинені малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності необхідно встановити наступні факти:

– факт того, що особа є малолітньою. Цей факт можливо підтвердити свідоцтвом про народження фізичної особи;

– правочин виходить дієздатності особи;

– факт відсутності згоди батьків (усиновлювачів), опікунів на вчинення правочину. Причому перевага ЦК України в такому випадку надається пасивному схваленню: якщо батьки (усиновлювачі), опікуни дізнавшись про вчинення правочину, протягом одного

місяцю не заявили претензій другій стороні, такий правочин вважається схваленим;

– хто був контрагентом в даному правочині, бо від цього будуть залежати наслідки визнання правочину недійсним. Якщо правочин з малолітньою особою вчинила фізична особа, яка має повну цивільну дієздатність, то буде мати місце двостороння реституція, проте, якщо буде встановлено, що дієздатна сторона знала або могла знати про недієздатність другої сторони, вона зобов'язана буде ще й відшкодувати збитки. Також двостороння реституція передбачена, коли кожна із сторін правочину є малолітньою. Але якщо одна із сторін правочину не може повернути набуто за правочинном в натурі, в такому випадку суд зобов'язаний встановити вину батьків (усиновлювачів), опікунів у вчиненні правочину та втраті майна.

Аналогічний предмет доказування буде й у справах про визнання недійсними правочинів вчинених неповнолітньою, обмежено дієздатною та недієздатною особою за межами її дієздатності, за виключенням того, що об'єм цивільної дієздатності неповнолітнього та обмежено дієздатного є більш ширшим, ніж малолітнього та недієздатного. Також суду необхідно врахувати той факт, що неповнолітня особа може мати повну цивільну дієздатність. Тому при визнанні правочинів вчинених неповнолітніми особами недійсними, суду обов'язково необхідно з'ясувати, чи не надавалась фізичній особі повна цивільна дієздатність. Щодо правочинів вчинених недієздатними фізичними особами, або дієздатність яких обмежена, суду також буде доречно з'ясувати чи не була поновлена дієздатність таких осіб на момент вчинення правочину.

В Узагальненні зазначено, що суд обов'язково повинен встановити чи знала або повинна була знати дієздатна сторона правочину про недієздатність, обмежену дієздатність чи часткову дієздатність другої сторони. Якщо сторона знала або повинна була знати про зазначені обставини, то при визнанні правочину недійсним, крім приведення сторін в попередній стан, суд повинен зобов'язати дієздатну

сторону відшкодувати другій стороні здійсненні нею витрати, втрату або пошкодження майна.

Правочини з дефектами волі. До них відносяться: правочини, вчинені дієздатною фізичною особою, яка в момент вчинення не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними (ст.225 ЦК України); правочини, вчинені під впливом помилки (ст.229 ЦК України); правочини, вчинені під впливом обману (ст.230 ЦК України); правочини вчинені під впливом насильства (ст.231 ЦК України); правочини, вчинені під впливом тяжкої обставини (ст.233 ЦК України).

При визнанні недійсним будь-якого правочину з дефектами волі перше, що необхідно встановити, це факт укладання такого правочину.

До предмета доказування при визнанні недійсним правочину, вчиненого дієздатною фізичною особою, яка в момент вчинення не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними, входять наступні факти:

- факт психічного або розумового розладу в момент укладання правочину;
- причина такого розладу (стрес, алкогольне чи наркотичне сп'яніння та ін.);
- факт того, чи знав контрагент про стан фізичної особи у момент вчинення правочину. Якщо знав, то повинен відшкодувати моральну шкоду.

Як зазначено в Узагальненні, суду досить часто помилково застосовують положення ст.226 ЦК України, до правовідносин, що регулюються ст.225 ЦК України. В зв'язку з цим наголошується, що правила ст.225 ЦК України поширюються на ті випадки, коли не має законних підстав для визнання громадянина недієздатним, однак є дані про те, що в момент укладання правочину він перебував у такому стані, коли не міг розуміти значення своїх дій або керувати ними.

При визнанні недійсним правочини, вчиненого під впливом помилки до предмету доказування необхідно включити наступні факти:

- наявність помилки з боку позивача. Помилка – це спотворення уявлення особи про

обставини, що дійсно мають місце [15, с.239]. Ці обставини повинні мати істотне значення;

– помилка повинна бути істотною. В Узагальненні визначається, що істотною є помилка щодо правової природи правочину, його змісту, предмета, ціни, сторони, якості об'єкта тощо. Істотною може вважатись помилка, наслідки якої взагалі неможливо усунути або для їх усунення стороні, яка помилилась, необхідні здійснити значні витрати. Помилка внаслідок власного недбалства чи незнання закону однією із сторін не є підставою для визнання правочину недійсним.

Правочин, вчинений під впливом насильства, може бути визнаний недійсним за наявності наступних фактів:

- факт насильства або погроз з боку відповідача або інших осіб до позивача або його близьких;
- причинний зв'язок між завданою позивачу або його близьким фізичних та психічних страждань і укладанням правочину [16, с.48];
- що було предметом правочину і що кожна із сторін отримала за цим правочином;
- невідповідність справжньої волі відповідача з його волевиявленням при укладанні правочину;
- факт наявності збитків, які спричинені фізичним або психічним тиском з боку винної особи з метою спонукати до вчинення правочину.

До предмету доказування при визнанні недійсними правочинів, що вчинені під впливом обману, увійдуть наступні факти:

- факт обману з боку відповідача;
- істотність значення обставин, щодо яких позивача введено в оману;
- умисел з боку відповідача (тобто відповідач знав про наявність чи відсутність певних обставин і про те, що друга сторона, якби вона володіла цією інформацією, не уклала б цей правочин, або, якщо відповідач заперечував або замовчував наявність обставин);
- факт того, що позивач був введений в оману. Встановлення цього факту також є важливим, оскільки те, що відповідач вводив

позивача в оману, не означає, що позивач повірив йому.

Якщо все, окрім умислу буде доведено, то буде мати місце помилка, а не обман. Адже кваліфікуючою ознакою обману є саме умисел.

Також в Узагальненні зазначено, що дія ст.230 ЦПК України не розповсюджується на односторонні правочини.

При визнанні недійсним правочину вчиненого під впливом тяжкої обставини, необхідно з'ясувати два основних факти:

- факт того, що особа вчинила правочин під впливом тяжкої обставини. Законодавець не дає визначення чи ознак тяжкої обставини. Але в Узагальненні зазначено, що тяжкою обставиною є не будь-яке несприятливе матеріальне, соціальне чи інше становище, а його крайні форми. Тяжка обставина є оцінювальною категорією і має визначатись судом з урахуванням всіх обставин справи;

- умови правочину є вкрай не вигідними для позивача;

- причинний зв'язок між тим, що позивач уклав правочин на вкрай невідних для нього умовах, і тяжкою обставиною.

Правочини з дефектами змісту. До таких правочинів відносяться: правочини, укладені внаслідок зловмисної домовленості представника однієї сторони з іншою стороною (ст.237 ЦК України); правочини, які порушують публічний порядок (ст.228 ЦК України); фіктивний правочин (ст.234 ЦК України); удаваний правочин (ст.235 ЦК України).

До предмету доказування даної категорії правочинів обов'язково буде входити факт укладання такого правочину.

До предмету доказування при визнанні недійсними правочинів, укладених внаслідок зловмисної домовленості представника однієї сторони з іншою стороною, увійдуть наступні факти:

- правочин був укладений представником;
- факт існування між представник та довірителем відносин представництва;

- факт зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною правочину. Але як зазначає, Л.Є. Гузь, зловмисну

домовленість досить складно довести, а особливо наявність умислу хоча б в однієї із сторін. Судова практика практично не знає таких випадків [17, с.358];

- представник однієї сторони та інша сторона діяли не в інтересах довірителя;

- факт наявності шкоди та її розмір, завдані укладанням правочину.

При визнанні недійсним правочину, який порушує публічний порядок, необхідно з'ясувати такі факти:

- факт того, що порушено конституційні права і свободи людини, громадянина, знищено або пошкоджено майно фізичної або юридичної особи, держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади, незаконне заволодіння таким майном;

- хоча законом не передбачено наявність такого факту як вина, визначати цей факт вбачається необхідним. Вина буде виражатись в намірі порушити публічний порядок.

Фіктивний правочин може бути визнаний недійсним за наявності наступних фактів:

- встановити дійсні наміри сторін при укладанні фіктивного правочину;

- факти, які свідчать про те, що сторони уклали правочин, який не відповідає їх дійсному волевиявленню;

- факт того, що сторони не бажали настання наслідків, обумовлених цим правочином;

- чи обидві сторони умисно уклали даний правочин, оскільки в Узагальненні зазначено, що якщо хоча б одна зі сторін правочину бажала настання наслідків передбачених цим правочином, такий правочин не визнається фіктивним.

До предмету доказування при визнанні удаваного правочину недійсним, необхідно включити наступні обставини:

- дійсне волевиявлення сторін та обставини, які свідчать, що договір укладений між сторонами не відповідав їх дійсній волі;

- який правочин приховується даним правочином.

Правочини з дефектами форми. Згідно ст.218 ЦК України недодержання сторонами письмової форми правочину, яка встановлена

законом, не має наслідком недійсність, крім випадків, встановлених законом. В даній статті встановлено презумпцію дійсності правочину. Отже недодержання письмової форми є підставою для визнання недійсним правочину лише у випадках, які встановлені законом. Предмет доказування в даному випадку буде складатись лише з факту недотримання письмової форми правочину. Але в більшості випадків законодавець навпаки передбачає підстави для визнання таких нікчемних правочинів дійсними.

Підводячи підсумок, можна зазначити наступне, така правова категорія як предмет доказування постійно знаходиться під пильною увагою науковців, з'являються нові погляди на окремі аспекти предмету доказування, змінюється законодавство. Всі ці зміни мають переважно позитивний характер, але ряд проблем все одно залишаються невирішеними.

Проблемним залишається на сьогодні питання щодо вирішення суб'єктів формування предмету доказування. На наш погляд, вирішальна роль при формуванні предмету доказування повинна бути надана судові.

На законодавчому рівні не визначено критерії для визнання обставин загальновідомими, що інколи може призводити до певних зловживань з боку суду.

Як зазначалось раніше, предмет доказування в окремих категоріях справ мають свою специфіку. Отже, автором статті було зроблено спробу визначити загальний предмет доказування, тобто це коло фактів, які є стандартом при визнанні будь-якого правочину недійсним. Але підстав для визнання правочинів недійсними дуже багато, тому далі було визначено спеціальний предмет доказування в залежності від підстави недійсності правочину.

Важливим є те, що при визначенні предмету доказування необхідно враховувати норми не тільки матеріального, а й процесуального права. Також не можна залишати поза увагою Постанови Пленуму Верховного Суду України, Узагальнення судової практики та ін., адже інколи вони містять в собі факти, які обов'язково мають входити до предмету доказування.

Подальше дослідження суті, змісту та проблематики предмету доказування сприятиме вдосконаленню доказової діяльності в цивільному процесі, а також ефективному виконанню завдань цивільного судочинства. Слід вказати на те, що перспективним є дослідження особливостей формування предмету доказування в окремих категоріях справ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хрестоматія по гражданскому процессу : учеб. пособие. – М. : Юрид. бюро «ГОРОДЕЦЬ», 1996. – 226 с.
2. Треушников М. К. Судебные доказательства / М. К. Треушников. – М. : Издат. дом «Городец», 2004. – 272 с.
3. Комаров В. В. Проблемы науки гражданского процессуального права / В. В. Комаров, В. А. Бигун, В. В. Баранкова ; под ред. проф. В. В. Комарова. – Харьков : Право, 2002. – 440 с.
4. Решетникова И. В. Доказывание в гражданском процессе : учеб.-практ. пособие / И. В. Решетникова. – М. : Изд-во Юрайт ; ИД Юрайт, 2010. – 503 с.
5. Фаткуллин Ф. Н. Общие проблемы процессуального доказывания / Ф. Н. Фаткуллин ; науч. ред.: Аврах Я. С. – 2-е изд., доп. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1976. – 206 с.
6. Гражданский процесс : учебник / под ред. В. А. Мусина, Н. А. Чечиной, Д. М. Чечота. – М. : Проспект, 1998. – 480 с.
7. Фаткуллин Ф. Н. Общие проблемы процессуального доказывания / Ф. Н. Фаткуллин. – Изд. 2-е, доп. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1976. – 206 с.
8. Тertiшников Р. В. Доказування та докази в судочинстві України : наук.-практ. посіб. / Р. В. Тertiшников. – Х. : Вид-во «ФІНН», 2009. – 88 с.
9. Цивільний процес України: академічний курс: підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. С. Я. Фурси. – К. : Видавець Фурса С. Я. ; КНТ, 2009. – 848 с.
10. Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез міжнародної конференції «Одинадцяті

осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 23–24 листопада 2012 року) : у 4 ч. Ч. 3. – Хмельницький : Хмельницьк. ун-т управ. і права, 2012. – 254 с.

11. Штефан М. Й. Цивільний процес: підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти] / М. Й. Штефан. – Вид. 2-ге, перероб. та допов. – К. : ІнЮре, 2001. – 696 с.

12. Гражданский процесс : учеб. [для вузов] / под ред. проф. М. К. Треушникова. – 2-е изд. испр. и доп. – М. : Изд-во «Спарк» ; Юрид. бюро «Городец», 1998. – 544 с.

13. Грось Л. А. Научно-практическое исследование влияния норм материального права на разрешение процессуально-правовых проблем в гражданском и арбитражном процессе / Л. А. Грось. – Хабаровск, 1999. – 315 с.

14. Треушников М. К. Доказательства и доказывание, в советском гражданском процессе / М. К. Треушников. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 160 с.

15. Цивільне та сімейне право України : підручник / за ред. Харитонova Є. О., Голубевої Н. Ю. – К. : Правова єдність, 2009. – 968 с.

16. Справочник по доказыванию в гражданском судопроизводстве / под ред. И. В. Решетниковой. – 4-е изд., перераб. – М. : Норма, 2008. – 480 с.

17. Гузь Л. Е. Понятие сделок, заключения, расторжения, признание сделок недействительными. Судебная практика : настольная книга судьи / Л. Е. Гузь. – Х. : Полиграфист, 2008. – 512 с.

Умецька Г. О. Предмет доказування в справах про визнання правочинів недійсними / Г. О. Умецька // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 950–958 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://arhive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/12ugovpn.pdf>

Розглянуто проблеми визначення та формування предмету доказування в справах про визнання правочинів недійсними. Запропоновано виділяти загальний та спеціальний предмет доказування в окремих категоріях справ, а також, наведено факти, які входять до загального та спеціального предмету доказування в справах про визнання правочинів недійсними.

Умецкая А.А. Предмет доказывания по делам о признании сделок недействительными

Рассмотрены проблемы определения и формирования предмета доказывания в делах о признании сделок недействительными. Предложены выделять общий и специальный предмет доказывания по отдельным категориям дел, а также, приведены факты, который входят в общий и специальный предмет доказывания по делам о признании сделок недействительными.

Umets'ka H.O. Subject of Proof in Recognition of Transactions Voids Cases

The problems of defining and forming the subject of proof in recognition of transactions void cases are reviewed in the article. The author proposed to allocate general and special subject of proof on certain categories of cases, and also, gave the facts, which are included in general and special subject of proof in recognition of transactions void cases.